

URBANISMUS 2 – VÝVOJ URBANISMU

A) Úvod do předmětu a základní informace:

- JUDr. PhDr. Jiří Plos (jiri.plos@cka.cc)

B) Úvod, pojmy jejich definice:

město, obec, polis, urbanismus

- jako mechanismus vs. jako organismus
- nakupení míst (město_těsto)
- velikost polis: „kam člověk dohlédne a kam je slyšet jeho hlas“
- pohyb, kráčím, vymezuji, utvářím
- muž a žena: jednota, =úplný člověk
- pospolitost = společenství, sítě vztahů, bližší vztahy => popis prostoru a světa
- vymezení vůči cizímu, cizincům (přinášející dobro ale spíše zlo)
- čisté bytí (Indie – hinduismus)
- hrad (= burg, => burgmeister = starosta) – opevněné bytí, starost, péče, ochrana
- množství obyvatel spojených poutem společenství
- urbs_orbis (= kruh)_hradby_ochrana_ochrana
- síla a pole_forma a struktura
- vzájemný soulad a konflikt (tělesné/duchovní, den/noc, světlo/tma, ...)
- východní strana jako příznivá (východ Slunce_počátek_zrození)
- paralela uspořádání kláštera a města: chór/kostel, kapitula/radnice (duchovní vs. profánní, duchovní vs. hospodářské)

prostor a čas

- vytvářen bytostmi a jejich vztahy
- není to objektivní pojem
- časoprostor = časochas (pojem prostor již ve svém základním smyslu čas obsahuje)
- prostor jako místo strážené či ohraničené
- napětí mezi řádem a chaosem
- počátek a konec, počítání a skon (pojem tlení)
- chora - uspořádaný prostor, souvislost s časem a uspořádáním, vymezení, ohraničení (= hodina, čas)
- širší komunitní zázemí člověka je 200 osob
- přechod mezi hranicemi prostorů – přechodové rituály (narození, dospívání, sňatek, ...) – fyzický i duchovní rozměr => důsledky v urbanismu a v architektuře
- „Mrtvý je vskutku prostor.“ = prostor je konečný
- souvislost s vnitřním a vnějším (funkce a forma)
- uspořádání a čas (prostor a čas) – následnost, posloupnost => pohyb
- uspořádanost jako možnost orientace člověka ve světě (místně i časově)
- mnohostranný a mnohovrstevnatý
- čas často povyšován nad prostor (evropské myšlení)
- problém vnímatelnosti (a smyslovosti) prostoru
- míra lineární a měřitelná
- čas událostí => struktura času (svátky a všednodennost) => hierarchizování prostoru: agora (náměstí), cesta (ulice)
 - nelineární; v cyklech nebo v hierarchii
- skrze pohyb měsíce => míra, metr
- prostor jako lidská bytost nebo organismus

místo

- most – vztah k ostatním
- láska a vztahy
- určení hranic, definování ohraničení
- orientace ve světě

architekt a architektura

- architekt formuje prostor, dává prostoru (místu) tvář či tvář
- Vitruvius: architekt = první řemeslník na stavbě, stavitelství spojené s pojmy počátek a růst (rostlina <=> stavby ze dřeva), uspořádání vlastního světa, architekt „=" advokát = zván ku pomoci, stojí u počátku tvaru
- člověk je věc schopná myslet, mluvit, konat, počít a je určená ke smrti
- Platón: vztah architektury k odívání
- blízkost k nejdůležitějším lidským věcem
- „A přece je umění zlořečené!“
- možnost manipulace
- architektura jako pomník života
- stavby_obaly_přístřešek_ochrana_obrana
- člověk hledá bezpečí před nepřízní (počasí, okolí, jiného společenství)
- pohyb vnější a vnitřní <=> schodiště
- brána_rozmezí_pomezí_přechod_most – přechodové rituály (přisvojené rituály, neutrální zóny, pomezí, obřady, zasvěcení, vymezení místa – patníky, skála, strom, řeka, sloup, ... => hranice)
- hierarchické uspořádání => čitelnost, orientace

kultura a pohyb

- v základu myšleno jako: vstup člověka do přírody, způsob chování v přírodě, vzdělání člověka, ...
- vztah prostoru (města) k přírodě (k horám, k vodě, ...) => urbanismus
- pečovat, starat se, ..., vzdělávání
- pohyb jako: porozumění, metoda, cesta k poznání, způsob myšlení, chápání
- i přes deklarování není takový výrazný rozdíl mezi myšlením evropským a mimoevropským (asijským) – důkaz: společně žili v jedné době (5. – 6. stol. př. n. l.) Sokrates, Buddha, Konfucius, Lao C`

světlo a svět

- světlo má zřejmé propojení s pojmem svět
- dává prostoru „hmotnost“ (hmotu)
- prosvětlení
- kosmologické představy uspořádání světa: hierarchie (hieratická perspektiva – řazení dle významnosti), spojení s lidským tělem (organismem)

kraj, krajina, končina

- něco co stojí vůči mně (country_kontra), něco ohrožujícího
- venkov: stojí mimo, proti mně, mimo vnitřek (venku_venkov)
- počátek a konec
- stojí proti ale je velmi důležitá
- vztah a umístění člověka, stavby i města v krajině (přírodě)

C) Systematika popisu měst:

- popis města je vždy nepřesný – žádná ucelená a přesná systematika neexistuje
- problém v popisu města (jeho struktury a funkce) je jeho neuchopitelnost
- 3 systematiky:

1. Valenova systematika: Valen – Čech, emigroval do Německa, působí v Mnichově; popis města na základě vztahu krajiny a města, důraz na terén a morfologii, vznik, rozvoj a fungování města v důsledku terénních podmínek

01. Na kopci: vysoká míra bezpečí, obtížněji dostupné, nad hlavními trasami, funkce „strážce“, většinou organické formy založené na průběžném vývoji, (Sněžka – 450let osídlení, okružní zástavba otočená k posvátnému středu – themenos, postupným vývoj otáčení do krajiny, dnes spíše „rozhledny“ – nepochopení místa a vývoje)

02. Na horském ostrohu, výběžek hory

03. Na horském hřebeni: liniovost, chapadlovitost, polootevřené, minimální rozvolněnost v centrech, vývojem a rozvojem se struktura rozvolňuje až rozptyluje a přechází do volné zástavby, identické s formou města V údolí (11.)

04. Na kraji planiny: (Letná v Praze)

05. Kolem krajinného zářezu, prohlubně, díry: v podstatě se nevyskytuje

06. Ve svahu: nejčastěji, výhody-oslunění, osvětlení, rychlý odvod vody, větší bezpečnost, nevýhody – horší zachycení vody

07. Na terase

08. Na sedle: velmi často, vysokohorské prostředí, na cestách, kolem komunikace, extrémní soustředění, postupné rozptylování

09. V prohlubni, díře, kotli: ojedinělý případ, složitá poloha, (*Turecko-Anatólie* – obytné soubory vytvořené ve skalních stěnách kotle, *Walter Pichler – Město v kráteru*, *Jules Verne – Pán světa*, *Vynález zkázy*)

10. V údolní prohlubni

11. V údolí: podobně jako Na horském hřebeni (03.), liniovost s jednotlivými centry, polycentrismus, (*Karlovy Vary*, *Pec pod Sněžkou*, *Harrachov*, *Modrava*, *Malá Strana v Praze*)

12. Na spodní straně svahu: často, na cestách obcházející horské masivy, funkce „strážce“ a fenoménem pohybu

13. Kolem horského ostrohu: podobně jako říční smyčka

14. Kolem kopce: časté (i u nás), často spojeno s velmi sofistikovanými plány založení

15. V rovině skály, kopce

16. Na ostrově: (*Paříž* – historické centrum (Cité))

17. Na poloostrově: u nás sbíhající do vodních ploch, často základní mřížková struktura

18. V říční smyčce: jednostranný vývoj, bezpečí, (*Mladá Boleslav*)

19. V meziříčí: (*Velké Meziříčí*, *Vlašské Meziříčí*, *New York*, *Mezopotámie*)

20. Na úzkém pruhu pevniny: jakýsi most

21. V hrdle řeky

22. Na břehu: často

23. Na pruhu břehu u řeky: rozdíl od města na řece, spíše město nad řekou, (*Plzeň*, *České Budějovice*)

24. Kolem zálivu, na konci moře: (*Neapol*, *Lisabon*)

25. Na ohybu řeky

26. Kolem jezera, rybníka: nad očekávání velmi často, (*Zelenec* – u nás, *Chom Cú* – čínská vesnice, po požáru a následném znovuoobnovení vesnice byla náves přeměněna na rybník)

27. Ve vodě (na řece)

2. Kostofova systematika: Kostof – několik děl o vývoji měst, Řek, působil v USA; 9 základních kategorií definující město

01. Hustota/shluky energie: koncentrace, nahloučení

02. Urbánní hrozny/chomáče/clustery: princip polycentrismu

03. Fyzické rozhraní/rozmezí, okraj: lidé jsou společenstvím rozhraní (přehled, ochrana, hledání krajů, orientace, bezpečí, jistota), definiční rozhraní – zastavěný/nezastavěný, veřejný/privátní

04. Různost/různorodost využití/kcí (a struktur): překrývání společně s oddělováním, pluralita a kontext, (východiska: *Zahradní město a Athénská charta* (funkce v ploše a ne ve vrstvách, dopravní zatížení, zónování, monofunkčnost)

05. Zdroje/prameny městskost/urbánnosti: proč město vzniká a vypadá tak jak vypadá?: ekonomie a hospodaření (diferenciace, dělba, směnnost, shromažďování bohatství, výměna zboží a informací, vztahy, anonymita, kulturní a civilizační interaktivita), bezpečí (ochrana, obrana), ceremonie a rituál (např. *Machu Pichu*)

06. Vepsaná paměť/tradice

07. Město_venkov/Intravilán_extravilán: stojí proti sobě, ale tvoří celek (např. šosovní vesnice: vesnice jako „sýpky“ města výměnou za možnost ochrany apod.)

08. Hierarchie struktura funkcí, kognitivní/významový rámeček: i u vesnic – kostel uprostřed, u města komplikovanější

09. Stavby a člověk, vystavěné prostředí: funkce staveb, otázka archetypální stavby, chování člověka v prostoru (stavbě), technologie, lokální/regionální/globální charakter, otevřenost/uzavřenost

3. Norberg-Schulzova systematika: stejnojmenné dílo *Genius loci*

- *Krajina/Architektura/Urbanismus* – *klasický/romantický/kosmický*

- *klasický:* Řím (prototyp světového města), *Středomoří* (podobnost s arabskými městy, úzké uličky proti písku a větru, větvení často bez propojení)

- **romantický:** Praha (ochrana Vltavského údolí a brodu, organické-rostoucí/založené-pravouhlej), *Severská krajina* (česká chalupa, drsnější podmínky)
 - **kosmický:** Chartúm (nízký horizont, vysoké nebe)
- => Kostofovo rozdělení měst na: **kosmické, praktické a organické**

4. Strukturální členění měst

- města (osídlení) můžeme v základu rozdělit na **/přirozeně vzniklá** (rostlá, plánovitá) a **založená** (plánovaná, plánovitá)/, oba typy pak mají formy **/koncentrické, podélné a kombinované/**, jenž jsou **/uzavřené, polouzavřené a otevřené/** k jejich základním strukturám a vzorům patří **/mřížka, ovál, kruh, rozptýlená zástavba, .../**

5. Funkční členění měst

01. města/osídlení s převážným hospodářským účelem/hlediskem: dělba práce jako kulturotvorný (městotvorný) prvek, koncentrace aktivit, různorodost => stabilita (ve společenském prostředí není vždy podmínkou), řemeslná výroba (typickou ukázkou jsou horní města), zemědělství (panská města, často bez hradeb)

02. města/osídlení s převážným dopravním/obchodním hlediskem: na cestách, na křižovatkách cest (Praha – křížení pěti významných cest), služby, přenocování, bezpečí (cestování a obchodování jako riziková činnost), vždy je nutno brát dopravu jako službu a ne jako prvek tvořící urbanismus města

03. města/osídlení s převážným správním/sídelním účelem/hlediskem: centrální správa je záležitostí nástupu průmyslové revoluce, předtím pouze dílčí správní centra a okrsky (ale existují!)

04. města/osídlení s převážným vojenským/bezpečnostním účelem/hlediskem: Terezín, Josefův, Leopoldov, město jako mocenská protiváha (výstavba královského města České Budějovice jako protiváha k Českému Krumlovu jako sídlo významného a vlivného rodu Rožmberků a k Jindřichovu Hradci pánů z Hradce)

05. města/osídlení s převážným kultovním/ceremoniálním účelem/hlediskem: Machu Pichu, Vatikán

- !!! nutno je mít na mysli, že ve větším sídelním celku (městu) existují **všechny tyto funkce** vedle sebe nebo spíše přes sebe (polyfunkčnost, vrstvení, tradiční město, ...)

D) Základní typy a vzory urbanistických prvků:

1. Body/jednotliviny a jejich soubory/objemy: stavby, stavební soubory, kompletní struktury, krajinné jednotliviny

- **kultovní stavby/místa:** chrám, kostel, modlitebna, ...
- **administrativní stavby měst:** radnice (italská renesance!), zvonice, správní stavby, ...
- **vojenské stavby:** tvrze, hrady, kasárna, ...
- **stavby pro umění:** tančírny, divadla, koncertní sály, ...
- **stavby pro vzdělání, stavby veřejného zdraví, hospodářské stavby**
- **městské vybavení:** fontány, mariánský nebo morový sloup, ...

2. Koridory a linie (strukturální/funkční/pohyb/změna/tok): velké množství (osy, linie, koridory, rozmezí, rozhraní, ...)

- **zdi a opevnění:** opevněné město bylo svobodné
- **zed:** výrazné v krajině, *Velká čínská zeď*
- **plot**
- **pás/koridor:** *ulice* (Středozeří – úzké, stín, vítr, proudění vzduchu), *vodní cesta* (Benátky), *ceremoniální třída* (Teotihuacán – osa světa, osa člověka, strom), *královská třída* (Paříž – bulváry), *ulice předměstí* (Londýn 19. století – sociální prostředí, špatná hygiena, rozvoj města v průmyslové revoluci, ...), *cesta v krajině* (polootevřená a otevřená krajina), *aleje* (typické pro naše prostředí, zvláštní světelnost), *řeka a nábřeží* (řeka jako rozdělovací prvek, *Paříž a Seina*, *Londýn a Temže* – typická města na řece), *most* (<= řeka), *schody* (Řím- *Španělské schody*, problém z technického a normativního pohledu)

3. Plochy (strukturální/funkční)

- **ceremoniální plocha** (Svatopetrské náměstí ve Vatikánu, Forum Romanum v Římě, Kapitolské náměstí v Římě – jemný urbanismus, osa a symetrie, optické prohloubení prostoru)
- **město a příměstí**
- **město a krajinné prostředí** (venkovské zázemí, šosovní pásmo – hospodářské a obranné pásmo kolem měst se zákazem budování staveb)

- **uzavřené město/město rozprostírající se do krajiny**
- **vysoká hustota zástavby/rozvolněné hustota zástavby/extrémní hustota zástavby**
- **náměstí** (systematika Roberta Kriera či Camilla Sittého; podstatné je co nám náměstí v městské struktuře přináší)

4. Kostry/skelety/matrice: průnik všech

- **mřížková struktura** (*New Haven, Soul*)
- **vodovody** (*Canterbury*)
- **skelety** (*Washington* ve srovnání s *Versailles, Londýn – Wren, Paříž – Hausmann, Barcelona – Cerd*, založeno silně na efektivním využití technické vybavenosti)
- **symetrie** (*Zakázané město*)
- **komunikační systémy** (*Praha, Soul, Šanghaj*)

- všechny tyto kategorie může dále posuzovat podle kritérií jako je: **vzdálenost/blížkost, tvar a uspořádání, osovost** (symetrie a asymetrie), **rytmus/arytmie/eurytmie, kontrast, režim/časovost** (lázeňský, průmyslový, ...), **zátěž, funkce, hustota, rozsáhlost, velikost, měřítko** (a to měřítko jako takové a také měřítko popisu)

E) Přírodní prostředí/krajina/krajinné typy a osídlení:

- krajina = zlidštěná příroda, příroda poznamenaná lidským zásahem, lidskou činností proměněná příroda
- dlouho stála příroda (krajina) mimo zájem příslušných kapacit o její regulaci, ochranu a celkové vnímání (např. v rámci UP)

1. Typy a megatypy: kontinentální a globální význam/rozměr, úzce souvisí s klimatem a počasím

- **Tundry, Tajgy, Horské krajiny** (rolišují se zalesněné a nezalesněné), **Bocage** (= francouzsky háj, kompaktní zalesněné oblasti charakteristické proměnlivostí a otevřeností nebo polootevřeností, typická krajina pro ČR), **Otevřené lány** (také typické pro ČR), **Stepi a suché krajiny**
- **Regionální a speciální krajiny** (vybočení z předchozí systematiky v rámci malého území)

2. Přírodní charakteristiky/složky a krajinný ráz:

- **Voda/Vodoteče a vodní plochy** (povrchové vody, povodí a záplavové oblasti, meliorace-zásahy do vodního režimu v krajině, významný faktor při stavbě měst – voda slouží i hrozí – nutný kompromis mezi financemi a riziky), **Hydrogeologie** (vodní zdroje pitné/minerální/termální vody, vodní zdroje povrchových vod), **Geologie/Půda/Zemědělské plochy/Ochrana půdního fondu** (erodované půdy, poddolované oblasti, lavinová a kamenná pole, svážná území a sesuvy), **Lesy** (stabilizující faktor, blízce spjato s vodním režimem v území!, strom, lesík, háj, ...), **Ovzduší/klima** (větrný režim, oslunění, osvětlení a tzv. třetí voda – srážky), **Biologická složka** (fauna a flora)

3. Podle struktury: míra popisu podobně jako u urbánních struktur/prvků (objemy, rozhraní, poréznost, velikost, hustota, okraje, měřítko, kontrast, rytmus, ...), popis je vždy zjednodušený

- **body/jednotliviny, linie/koridory, plochy, matrice/skelety/sítě**

4. Podle funkce: **profánní** a **sakrální** (Říp – hierarchie, jednotlivina, keltský název „hora“; háj – hájená část území, zvláštní péče a ochrana, zvláštní režim), funkce se vždy v krajině překrývají a propustují skrze sebe vzájemně

5. Norberg-Schulzova systematika: na základě *Genius Loci*

- rozlišení krajiny (a také architektury a urbanismu) **klasické/romantické/kosmické**

- významná je inspirace přírodou: **v architektuře** (konstrukce, materiály, dispozice) a **v urbanismu** (dispozice, uspořádanost, provoz, materiály)

- **Čínská krajina** – zjednodušená lineární kresba popisující vstup člověka do přírody (samostatná netknutá příroda => příchod člověk a poznávání přírody => obydlení přírodního prostředí člověkem => vznik urbánní struktury uprostřed přírody => urbánní struktura lidského osídlení v přímé vazbě na urbanizovanou přírodu-krajinu)

- **horská krajina** – fotogeničtější než roviny

- **vinařská krajina** – klasická, tradiční, zemědělská, otevřená krajina, malé plochy protkané liniemi

- **Řím** – klasická krajina

- *Fjordy* – mystická krajina
- *Jižní Čechy* – polouzavřená krajina, význam zalesnění, ekotón, rozhraní lesa a nezalesněné plochy!

F) Vývoj stavby měst/urbanismus/urbanizace

1. Urbanizace 19. století/Města v 19. století

- podstatné pro urbanismus dalších období
- „nejdelší století“ (svým charakterem přesahuje do 18. a 20. století – VFR až 1. světová válka)
- **Výrazný přesun obyvatel z vesnic do měst/nárůst počtu obyvatel ve městech:** největší město doby je *Londýn* (začátek století 500 tis. ob., v polovině cca 800 tis. ob., kolem roku 1900 pak 3 mil. ob.), druhé největší město své doby byla *Paříž* (do 500 tis. ob.), velká evropská města této doby má kolem 100 tis. ob. (např. *Neapol*), největší město USA byl *New York* (kolem roku 1800 měl zhruba 80 tis. ob., na konci 19. století pak už 3 mil. ob.), celé USA má na počátku století cca 5 mil. ob., *Praha* (za Karla IV. – 40-50 tis. ob. ve hradbami omezené Praze; za Rudolfa II. – nezměněná plocha města, 60 tis. ob.; v roce 1800 – cca 80 tis. ob. v historickém jádru a celkově pak 500 tis. ob.; kolem roku 1900 – centrum se 170 tis. ob.; dnes – v historickém centru cca 40 tis. ob. a celkově 1,2 mil. ob.; výhled do budoucna je podobný Londýnu – další vyliďňování historického jádra – tento stav panuje v řadě historických center měst a tak se z těchto center stává turistický „Disneyland“)

- **Technika projevující se ve městech a jejich strukturách: průmysl** (symbol komínu jako symbol prosperity a vzkvétání města), **strojírenství, železnice** (fenomén, nová dopravní možnost, 1830 – 240km železnic v Evropě – především vlečky; 1830 – v USA cca 80km, 1871 – Berlín má vlastní železniční okruh pro vojenské přesuny – následně navázání radiál; 1880 – 220 tis. km železnic v Evropě a 300 tis. km železnic v USA; významné stavitelské skupiny Italů), **nové stavební konstrukce a zařízení staveb** (mrakodrapy – *Chicago*, Sullivan, ...; vodovody; čistírny; kanalizace; průmyslové haly; nádraží; velkorozponové konstrukce; ploché střechy; izolační materiály), **městská doprava** (1 metro v Londýně – 1863, metro vzniká jako doprava pro chudé; visuté dráhy)

=> ve 20. století se dlouho žilo právě z vynálezů 19 století!

- **Proměny samotných měst:** začínají překážet hradby a v místech hradeb pak začíná vznikat nová zástavba, rozšiřování měst a připojování předměstí (problematika velkých stavebních děl-městských sídel, od zkrášlování měst k jeho uspořádání a tedy od architektů ke stavebním inženýrům)

- **Plány pro rozvoj a výstavbu měst: Hobrechtův plán pro Berlín** (po matce Angličan, po otci Němec; podle jeho plánu se stavělo až do 20. let 20. století), **plán pro Barcelonu** (Ildefonsa Cerda – inženýr, filozof a politik, 1. moderní kniha o teorii a historii urbanismu; rozsáhlé nové čtvrti přidružené k historickému centru, z velké části realizováno), **Vídeňská Ringstrasse** (svým způsobem také rozšíření města – spíše ale zkrášlování, na místě zrušených hradeb), **Hausmannův plán přestavby Paříže** (Evžen Hausmann – Francouz z Lotrinska, prefekt departmentu Seine; prořezání struktury města pomocí bulvárů (až na výjimky: oblast Le Mare – bažinaté území, stran zájmu; Champs Elyssé – mnohem starší bulvár), dílo oslavováno – protiklad k Chicagské škole), **Washington** (barokní urbanismus – velké Versailles, autorem je Francouz), **New York** (projektování od roku 1903 – struktura Manhattanu; přesný šachovnicový systém – zachování staré stezky Broadway, fenomenální stavba Brooklynského mostu, skyscraper (= mrakodrap – pojem vzniká jako pojmenování plachetních lodí plujících mezi Evropu a USA, jež se snažily velikostí plachet zkracovat dobu cesty, a tyto velké plachtoví pak byly nejdříve ve vedutě města)

=> některá města se dlouho obejdou bez velkých plánů: např. první velký plán *Londýna* je až z roku 1944 (obnova města po nacistických náletech, Patrick Abercrombie – nejvýznamnější anglický urbanista)

2. Urbanismus 1. pol. 20. století (pozn.: zápisky z předmětu DTU1 – p. Hexner)

- konflikt bydlení a nových funkcí (průmysl, jatka, plynárny,...)
- továrny a další potřebují komunikace, železnice a stěhují se na okraj měst
- vzniká funkční zónování
- zřizování parků, propojení s okolní přírodou
- obytné části měst s typem sociálního bydlení - první nové monofunkční sídliště
- *Vídeň-Karl Marxstadt*: 20. léta, nová architektura

- sociální poznatky a ideje Le Corbusiera ovlivnily budoucí principy urbanismu moderny - funkční zónování, výškové objekty v zeleni
- budování "města pro lidi" - každý má nárok na standard, opomíjení historického, kompozičního aspektu
- *Zlín*: zužitkování Corbusierových myšlenek v reálu u nás
- *Město Budoucnosti*: ohromné měřítko, odstranění problémů průmyslu a dopravy, letiště v centru, podobné jako barokní plán Versailles
- *Boasen*: přestavba Paříže, zachování pouze významných staveb a prostorů
- industrializace Sovětského svazu: rozsáhlé přestavby měst, funkcionalismus, lineární města (Stalingrad)
- standardní prostředí nade vše - vědecko-mechanické pojetí
- moderní názory jsou potlačeny totalitními režimy (nacismem a socialismem) - Speer v Německu, řada architektů v SSSR
- rozvoj měst a nová města po válce v závislosti na těžbě a těžkém průmyslu
- *Ostrava-Poruba*
- prefabrikace nahradila řemeslnou ruční práci
- zjednodušení forem a principů až do mezí le Corbusierových myšlenek
- *Moskva*: funkcionalistické myšlenky v ozdobném kabátě, komplexní části měst s vybavením

3. Urbanismus 2. pol. 20. století

- **Významné urbanistické koncepty z doby 2. světové války: Londýn a okolí** (ustavení odborné komise jako tradičního britského nástroje – vedení Barlow, projekt na úpravy Country of London – P. Abercrombie), **přestavba Londýna** (plán Velkého Londýna – P. Abercrombie, principy Howardova systému zahradních měst na měřítku města pro 5 mil. ob. – zelené pásy tzv. greenbelt sloužící jako zeleň, hygienické pásmo a rezervní plochy pro případnou výstavbu, spolupráce mnoha dopravních inženýrů), **plán Jihovýchodní Anglie** (regionální válečný projekt s důrazem na potřeby případného vylodění v Evropě – maskování, zmatení nepřítele – jiné místo skutečného vylodění; nerealizováno – pouze koncept), **Světová výstava v Římě** (snaha o obnovení římské říše – Mussolini), **Světová výstava v Berlíně** (rok 1950 jako oslava vítězné války podle A. Hitlera, *Berlín* jako hlavní město světa, Berlín se bude jmenovat Germania), **„Nová Varšava“** (německé město na místě polské *Varšavy* s polským sídlištěm „sluhů“)

- **Doba po druhé světové válce**: základním problémem je **nedostatek bytů, zákon o nových městech v Británii** (vybudováno cca 40 měst podle tohoto zákona – Harlow, Milton Keynes, ...), **nová města** (*Chandigar* – některé stavby od Le Corbusiera; *Brasília* – Costa a Niemayer)

- **Obnova válkou zničených měst** (*Varšava, Londýn, Coventry, Leningrad, Kyjev, Minsk, Le Havre, Rotterdam*) – množství variant obnovy: **památková obnova** (obnovení historické zástavby – Varšava, ...), **sořela = socialistický realismus** (Rusko, Poruba, Havířov, Internacionál v Praze, ...), **anglické obnovy** (Coventry – 1. pěší nákupní centrum, obnova katedrály), **Le Havre** (A. Perret – historizující moderna, šachovnicový půdorys), **Rotterdam** (prostor mezi nádražím a radnicí zničený válkou byl obnoven holandskými modernisty – Balana a van den Bruck, 2 hlavní osy – na nádraží a na radnici, přehlednost, nízká zástavba, pěší nákupní centrum, dnes narušeno zvýšením zástavby)

- **Průmyslový systém výstavby bytů: housing estate** (Anglie), **grande ansambly** (Francie), **sídliště** (ČSR), 20% obyvatel na sídlištích vs. 2-4% (Východní vs. Západní Německo), **funkcionalistické projevy urbanismu** (kritika od 60. let, u nás setrvačnost až do 80. let)

- **Postmoderna** (urbanismus i architektura): **historizující postmoderna** (bratři Krierové) vs. **revival moderny** (Zaha Hadid – inspirace ruským konstruktivismem; USA – tzv. Nový urbanismus, americká klasika, inspirace v zahradních městech, „Nová města starými prostředky.“)

- **Architektonické a urbanistické utopie: M. Ragon** („Kde budeme žít zítra.“), **Archigram** (britská skupina), **F. L. Wright** (plovoucí město, mrakodrap s výškou jedné míle), **K. Tange** (rozvoj Tokia nad Tokijský záliv), **K. Doksijadis** (schopný architekt a urbanista, dějiny antických měst, pojem *Ekystika* – Země jako velké město s prvky přírody)

- **Velkoměstské aglomerace:** dnešní velké téma, nejvíce v USA (*Boswash* = Boston + Washington – krajina výrazně urbanizovaná, východní pobřeží; *New York* – aglomerace se 17 mil. ob.; *Chipits* = Chicago + Pittsburgh – aglomerace ve vnitrozemí, což je zajímavé; *Sansan* = S. Francisko + S. Diego – západní pobřeží), **Asie** (oblast Indočíny, významné mrakodrapy – *Kuala Lumpur* apod.; *Šangaj* – ukázková čínská aglomerace v ústí řeky, stojí na pilotách v bahně, bohatá aglomerace s 90 mil. ob. na nevelké ploše, aglomerace neroste ale je projektována; *Karáčí v Pákistánu* – přístav a letiště na „jazyku“ vybíhajícím do moře, zelený ostrov se 4 milionovými městy)

G) Urbanizace/vývoj/výstavba Prahy

- rozhodující jsou pro Prahu **přírodní podmínky** (Pražská kotlina)

- **terén:** Petřín, Vítkov, ...

- **voda: Vltava a její přítoky** (*Botič* – Vyšehrad a Vinohradská terasa; *Berounka* – keltské oppidum na vstupu do Prahy; *Brusnice* – Jelení příkop, pramen v Břevnovském klášteře v místě kaple Vojtěšky, ostroh Pražského Hradu)

- tyto dvě základní přírodní podmínky dali vzniku pražské komunikační síti:

- **brody:** *Klárovský brod* (nejdůležitější, fungoval až do postavení Juditina mostu, na Malé straně měl být prostor vstup k brodu zastavěn nábřežím – fragmentem je Strakova akademie); *brod v místě Hlávkovy mostu*

- **trasy:** *Břevnovská ulice = Říšská cesta* (brána veděná do opevnění Karla IV., dělí se na Pohořelci na Úvoz a Loretánskou), *Úvoz_Nerudova* (sestup do města), *Loretánská_Loretánská náměstí...* (vymezení levé strany Hradčanského náměstí), *pravá strana Hradčanského náměstí_Kanovnická* (trasa na Přemyslovská hradiště (Šárka, Budeč, Levý Hradec – starší než Pražský Hrad), *Chotkova silnice* (novodobá cesta na PH až z 19. století), *Myší díra* (sestup z Hradu v prostoru Chotkovy silnice, budována pro Valdštejna), *historický nástup na PH od jihu* (ulice Sněmovní_prostor Jižních zahrad, původní podhradí je do této úrovně – tzv. Pětikostelní nám. – z důvodu záplav), *Královská cesta* (spojnice Vyšehradu a PH, osa pro pozdější Nové město)

- **románské osady:** podhradí pod Vyšehradem s kostelem sv. Pankráce

- **pravý břeh:** od paty Vyšehradu, z 10. století, linie (5km) osad až k Těšnovu (Petrská čtvrť)

- **levý břeh:** trojúhelníkový prostor od Petřína k Letenské pláni (Malá Strana a Hradčany)

- souběh vějíře 3 cest směrem ke Klárovskému brodu vytváří prostor *Rejdiště* (dnes u UMPRUMu, obecní louky a pozemky, tržiště s dobou nedostatečnou)

- na jedné z cest vzniká i *Židovská osada* (=> Židovské město)

=> nové tržiště: *Staroměstské náměstí* (rostlý prostor, o „mládí“ svědčí absence přímého spojení na Karlův (resp. Juditin) most a také zalomení ulice Dlouhé

- geniální **založení Nového města:** navázání na starou strukturu starých cest

- vazba na *Václavské náměstí* (Koňský trh): konec Prahy – Koňská brána (v místě Národního muzea)

- vazba na Vyšehrad: *Karlovo náměstí* (8ha, = Dobytčí trh, Forum Magnum – kromě své funkce tržiště má také ceremoniální funkci v podobě kaple pro výstavu korunovačních klenotů římských císařů – pro celou Říši)

(pozn.: pokračování ze zápisů z předmětu DTU1 – Hexner)

- členitý a zajímavý terén stále se měnící - složitá a proměnlivá geologie, odlišný pravý (pozdolná terasa) a levý (dramatický) břeh

- přítoky Vltavy- Rokytky, Botič, Šárecký potok, Brusnice, Motolský, Modřanský, Prokopský p. - dělí město na geografické sektory

- minimum urbanistických zásahů

- kontrast architektur

- malebný obraz historického centra

- až magická geografická poloha - strategické, výhodné

nejstarší osídlení:

- Zbraslav, Šárka, Butovice, Pravý Hradec,... – logicky na kopci a v blízkosti vody

- stabilizace osídlení v pražské kotlině v závislosti na obchodních cestách a možnosti přejití Vltavy přes brody (od Štvanice po Palachovo nám.) - ohniska byla tržiště

- románské osídlení v podobě dvorců - na základě archeologických nálezů

- první opevnění-hrady: Vyšehrad a Pražský hrad, vzdálenost 3,5km

- prostor mezi hrady a zároveň u obchodních cest se začíná urbanizovat
- cesty se sbíhají na Staroměstském náměstí
- Staroměstské náměstí: vznik na základě průběhu cest, 194 m. n. m., bezpečně daleko od řeky, tržiště bylo určeno a nebylo nejstarší
- nejstarší tržiště byla Malostranské a pod Vyšehradem
- Petrská čtvrť: oblast německého obchodního osídlení, stále původní struktura
- židovské město určeno, horší terénní podmínky, obeháno zdí
- pokračování osídlení směrem na jih k Vyšehradu
- netknuté oblasti s pohledu půdorysu města: Petrská čtvrť, jih a západ od Staroměstského nám., okolí Pražského hradu, předpolí Karlova mostu na Malé straně, oblast kolem Anežského kláštera
- staré cesty: Husitská, Vinohradská, Seifertova
- středověké osídlení: tržní náměstí pod Pražským mostem, Vyšehrad, Staroměstské nám., oblast v místech Karlova náměstí-další náměstí mezi hrady-přesné místo neurčeno, oblasti na cestě od Staroměstského nám. k Vyšehradu
- Vodičkova, Jindřišská: původní cesta z V na J mimo osídlení (zkratka)
- proces městské kolonizace po celém království se projevil i v Praze
- terénní podmínky: vymezení Vítkovem (nikdy osídlen), Hradem, Vyšehradem, Petřínem (nikdy osídlen)

kolonizace v Praze:

- plánování
- Havelské město (město sv. Havla): začalo se stavět z kamene, v blízkosti Staroměstského nám., vyplňuje jakousi depresi v předchozí zástavbě, vymezením je Rytířská ulice (500m, rovná), severní oblouk (oblouk, původní cesta obcházející zástavbu), Uhelný trh, Ovocný trh,...
- opevnění: Národní třída, 28. října, Revoluční - linie příkopu, přesné vytyčení, přesná parcelace
- mimo hradby se dostala Petrská čtvrť
- kostel sv. Martina "ve zdi" - přímo v hradbách, stále znatelné
- zvednutí úrovně Starého města o více jak 3m
- Malá strana: velké náměstí ve svahu, pravidelná parcelace, opevnění s branou v blízkosti Malostranského nám., přístup na Hrad přes Sněmovní nám.
- Vltava
- historicky se otáčelo město k řece hospodářskými provozy
- plavení dříví, vyhazování odpadků, koželužství, barvířství, mlýny,...
- Juditin most: zbytky na Křížovnickém nám. ve sklepích a v podobě Malostranské mostecké věže

výstavba za Jana Lucemburského:

- oblast kolem ulice Na Pohořelci a Hradčan: výstavba ve výrazných svazích, stále ještě bez uměleckých ambicí budování města

založení Nového města pražského za Karla IV.:

- Praha se stala mocenským sídlem Karla IV.
- stavby mostů, univerzita,...
- první plány byly založit Nové město severně od Hradu
- od severu k jihu-od řeky k řece
- původní staré cesty
- za hradby se dostávají i části, které se při první stavbě hradeb ocitly mimo hradby
- trasa Staroměstské nám. -Vyšehrad a Vodičkovy+Jiráskova
- neexistuje plán, ale existují jiné záznamy (účetní knihy,...)
- část nového opevnění se dodnes zachovalo
- pracuje s pravouhloú síti která se ale zalamuje podle historických
- nová obchodní centra:
- Václavské náměstí-široký bulvár, 1:10, původně končí hradbou s branou
- Karlovo náměstí-osídlování celých bloků, které byly jen děleny sekundárními ulicemi
- Senovážné náměstí-u cesty na východ, trojúhelníkové
- umístění kostelů tvoří mírně deformovaný kříž

- opakování délek a úhlů
- členitý terén
- geodetické měření probíhaly především v noci - nemáme žádné písemné ani obrazové vytyčovací dokumenty
- zvláštností je tehdejší velikost Prahy Karla IV. - byla větší než dobová Paříž
- s výstavbou hradeb Nového města zanikají hradby staroměstské a jejich příkop a vzniká nezastavěná plocha
- záměrné vizuální efekty byly dány právě vytyčením (např. Jindřišská zvonice a novoměstská radniční věž)
- zachovalo si původní strukturu ale málo památek
- Chrám Panny Marie Sněžné a přilehlý klášter je mimo charakter a osnovu Nového města
- výstavba malostranských hradeb (tzv. Hladová zeď)-nedostatečné původní opevnění Přemysla Otakara

po husitských válkách přichází renesanční rozvoj města:

- výstavba paláců z původních několika středověkých domů (Mellantrichova, Malé náměstí)
- výrazné je zvětšování měřítka
- Severní zahrady Pražského hradu-Letohrádek, Míčovna

baroko je vrchol urbanistické formy města:

- politicky se jedná o dobu pobělohorskou, rekatolizace, Habsburků,...
- architekti z cizích zemí-především Itálie
- velká přestavba Prahy
- barokní podoba města
- zvětšování staveb, přefasádování
- velké asanace ale bez nových výrazných prostor
- Klementinum-soubor stavem se čtyřmi nádvořími, několika kostely, naprosto mimo měřítko Starého města
- Palácový komplex Valdštejna-výrazně deformován podmínkami, jízdárna, obrovská zahrada, umělá jeskyně, bohatší než královský palác
- stavby baroka jsou s okolím velice často v kontrastu
- Malostranské náměstí-Kostel sv. Mikuláše, zvonice a jezuitské centrum na Malé Straně, výrazný zásah do gotické struktury
- zvýraznění politicko-tvorných a mocenských staveb
- Hradčany-Loreta a Černínský palác
- celá řada přestaveb uvnitř města-zasypaný příkop apod., domy se zahradami, zásadní změna gotického řádkování
- zvyšování měšťanských domů, přefasádování, sjednocování do barokního slohu
- využití svahů Petřína-svahy pod Pražským Hradem
- nahrazování původních hradeb novými sypanými a zděnými hradbami (barokní hradby)-existují stopy a zbytky na Strahově, v Dejvicích a Na Špejchaře, zánik hradeb v 19. století
- změna siluety města-nahrazování původních gotických štíhlých věží kostelů věžemi s báními a kopulemi
- inženýrské stavba jako Karlův měst se stává uměleckým dílem a ideovou záležitostí (umístění soch)
- tereziánská přestavba Pražského Hradu - celkové přebudování na kancelářský provoz, poznamenala výrazně hradní siluetu, dvě základní hmoty stmelěním starších staveb, přestavba není kompletní
- soubor Strahovského kláštera-výrazné nové barokní věže
- dominantu Malé Strany v podobě sv. Mikuláše ovšem nekonkuruje Pražskému Hradu
- výrazný rozdíl hladiny zástavby a hladiny věží-vzalo za své v 19. století
- výrazně budování města závisí na terénu
- vývoj města jako jednotlivých měst (53 městských čtvrtí ve 22 částech)

přelom 18. a 19. století, empír:

- změna hospodářské a politické
- zrušení nevolnictví
- rozvoj železnice
- města se stávají centrem výroby
- výstavba mimo hradby
- Karlín-nejprve spontánní výstavba, vzniká první rozvojový plán (půdorys a regulační požadavky), rozvoj směrem k řece jako přístavní a skladové čtvrti, bloková zástavba

- nábreží se stalo komunikační páteří a novým centrem výstavby-Rudolfinum, Národní divadlo, Filozofická fakulta, Právnická fakulta
- první činžovní dům v Praze - Platýz
- železnice jako fenomén
- velké nároky na plochu nádraží-Masarykovo nádraží, Hlavní nádraží, Smíchovské nádraží
- Masarykovo nádraží-pohled na středověkou fasádu bloku
- Smíchovské nádraží-otvírá se jen do ulice
- Hlavní nádraží-menší prostor
- Nádraží Dejvice-nejmenší, původně koněspřežná, nejsilnější urbanistický prostor u nádraží, málo navštěvované
- bloková zástavba
- na území dnešní Prahy vznikají nová města-kompozičně i právně
- Karlín: 1 velké náměstí (radnice, kulturní dům)
- Smíchov: 2 jádrová náměstí (kostel, tržnice, radnice,...), chaotický vývoj, propování starších cest, neuspořádané centrum
- Vinohrady: pro střední třídu, sady, propování starších cest, pravidelné bloky, geometricky dané centrum Náměstí Míru (kostel, Národní dům, divadlo, radnice, škola), hlavní tepna Vinohradská-záměr hl. náměstí mimo, Náměstí Jiřího Poděbrad, pravidelný systém provázaný dalšími systémy, rovný a mírně svažité terén
- Žižkov: nevýhodné svah na sever, pro dělnickou třídu, bloky dány dopravními podmínkami
- Nusle: centrální náměstí
- Vršovice: centrum s původním zámečkem a kostelem, rozvoj kolem starého centra, složitější terén, starší cesty
- Josefov: asanace, "moderní"čtvrť po vzoru Paříže a Vídně, pozemkové spekulace, částečně realizovaný záměr-fragment
- Letná: dva prostory propojené ulicí, která je právě centrem
- Holešovice: chybí silný kompoziční motiv, není kostel ani náměstí, centrem je křížení Dělnické a Komunardů, jedna ulice s podélným parkem, při založení podřadná čtvrť, kompoziční záměry jsou jasné a možné propojení do budoucna
- Veletržní_Dělnická_Libeňský most

začátek 20. století:

- regulační komise pro rozvoj Prahy (např. Engel)
- základem je vypracování mapy 1:5000
- vypisování soutěží na rozvoj sektorů města
- rozvoj vilové výstavby
- regulace řeky

meziválečné období:

- Dejvice: založení po první světové válce, práce A. Engel-klasický urbanismus, vliv Wagnera, radiální osnova, 1.hl. osa byla Dejvícká, 2.hl. osa Svatovítská, 3.hl.osa Evropská, vzniklé segmenty ještě byly rozděleny, přesun některých institucí do Dejvic (generální štáb, Technika,...), centrem je Vítězné náměstí (není náměstím ale spíše křižovatkou), bloková osnova ve složitém terénu, zelený okruh, čistě rezidenční čtvrť, výrazná městotvornost
- zakládání zahradních měst
- Ořechovka: založeno již před válkou
- Spořilov
- Hanspaulka

pražské záměry a fragmenty:

- Balšánek: představa nábreží jako centra, nerealizovatelný nápad
- regulace Malé strany: neprovedeno, nábrežní komunikace, Balšánek
- studie severu Prahy na téma Le Corbusiera (Voisin), manifestační projekt
- přestavba na Nové město: Havlíček, rozsáhlá asanace, vliv Le Corbusiera
- regulační s posunem uliční čarou: částečně provedeno, Sokolovská, Truhlářská, Železná
- fragment kompoziční osy Bílá hora_Strahov
- osa Pařížské, která pokračuje mostem a končí Letenským svahem
- přestavba Smíchova: podrobný územní plán, těsně před realizací, neprojednáno-přišla revoluce
- dostavba Vítězného náměstí: 80 let nebyla náplň, náměstí neplní svou funkci, je to křižovatka, a když dojde k zastavění, bude to ještě horší